

**ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ПІДҐРУНТЯ ШКІЛЬНОГО  
ВЕРБАЛЬНОГО БУЛІНГУ****Лілія ШИРОКОРАДУК****Тернопільський національний педагогічний  
університет імені Володимира Гнатюка,  
l.shyrokoradyuk@gmail.com**

Гармонійний розвиток особистості є метою усіх освітніх концепцій. Проте наше сьогодення насичене значною кількістю деструктивних соціально-психологічних факторів, які утруднюють процес становлення особистості, а подекуди і проблематизують його. До деструктивних факторів впливу на особистість належить таке явище, як шкільний вербальний булінг, який виражається через словесні знуцання або залякування за допомогою образливих слів, містить систематичні образи та погрози, які можуть стосуватися зовнішності, соціального статусу, релігії, звучання прізвища і, звісно, статевої приналежності.

Наша наукова розвідка, яка охопила 200 учнів старшої школи, допомогла з'ясувати, що близько 96,0 % старшокласників можуть бути одне одного. Хлопці вдвічі частіше за дівчат у ролі інструменту булінгу наводили приклади нецензурної лайки, що пов'язано, на наш погляд, з більшим впливом на дівчат моральних імперативів найближчого соціального оточення, яке менш поблажливо ставиться до вживання ними ненормативної лексики. Найпоширеніше слово булінгу – «дурень» і різноманітні його похідні. На другому місці – брутальні висловлювання, пов'язані з оцінкою зовнішності, статевою приналежністю та емоційним ставленням. За нашими спостереженнями, в основі багатьох випадків цькування лежить деструктивний гендерний стереотип. Дослідниці Т. Говорун і О. Кікінежді визначають гендерні стереотипи як спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно-означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи жінки та чоловіка, які спонукають певне ставлення до статі [4, с. 36]. Гендерний стереотип нав'язує викривлене розуміння того, якими є чи повинні бути жіноча та чоловіча статі у спектрі суспільних взаємин, якою повинна бути їх поведінка у процесі міжстатевої взаємодії.

Ми вважаємо, що гендерний стереотип є обмеженням, яке знецінює людину й ускладнює процес реалізації суспільно-життєвих задумів, а також принижує людину за статевою ознакою. Доросла людина, у якої сформовані адекватні уявлення про себе, зріла суб'єктна позиція, асертивність, переконання щодо рівної цінності статей у суспільстві, може дати відпір агресору, заявити про незгоду із гендерним стереотипом, який нав'язується, і таким чином припинити цькування, яке руйнує цілісність, суб'єктність і травмує ідентичність. Вчений В. Татенко зазначає, що «найсуттєвішою ознакою людської істоти є прагнення бути суб'єктом... свого життя..., що серед безлічі впливів, що надходять із зовні, а також із глибини її ества, вона буде відкритою до тих із них, які сприяють розвитку і свободі творчості, укріпленню авторської позиції, самоактуалізації тощо. І навпаки, людина протистоятиме впливам, що обмежуватимуть її суб'єктні можливості, обумовлюватимуть, узалежнюватимуть... її життя зовнішнім факторам» [2, с. 108].

Проте стосовно дитини, особистість якої перебуває на стадії активного формування, вербальний булінг за гендерною ознакою працює як утвердження деструктивних життєвих сценаріїв, яким дитина не може протидіяти через несформованість психіки і вимоги бути слухняною. Тому знецінювальні слова, особливо якщо вони лунають з вуст дорослих, не знаходять достатнього опору і сприймаються як істина, або ж «життєвська мудрість». Особливістю вербального булінгу за гендерною ознакою є те, що школярі утверджують його у міжособистісній взаємодії, часто з подачі дорослих. Необдумані учительські звертання на кшталт «мамусин синочок» чи «сіра миша» підхоплюються учнями і стають засобом цькування.

Наше дослідження виявило, що за допомогою вербального цькування, в основі якого лежить гендерний стереотип, дівчат знецінюють за зовнішністю, розумом і сексуальною привабливістю, а хлопців – за сексуальною орієнтацією, мужністю, силою, потенцією. У ролі типових наведемо такі цькування із гендерним підтекстом:

- «синя панчоха», «сіра миша» – висміювання, глузування з дівчат скромного вигляду і занурених у навчання та шкільні обов'язки;
- «жіноча логіка», «так вона ж блондинка» – знецінення здатності думати та приймати рішення;
- «дошка», «жирна»... – знецінення зовнішності, нав'язування надуманих пропорцій;
- «сучка», «шльондра», «целка»... – звинувачення у розпусності, або ж стриманості, виваженості, скромності;
- «грім-баба» – натяк на маскуліність, надмірну силу;
- «нюня», «тютя», «тюхтій», «мамусин синочок», «ти що – баба?» – натякають на відсутність мужності, сили і висміюють чутливість, м'якість;
- «гомик»... – цькування щодо фемінності у зовнішньому вигляді та поведінці.

Варто зазначити, що у старшокласників таке цькування викликало складні душевні переживання – почуття провини, образу, страх, бажання помститися. Свій душевний стан вони описували такими словами: «душить образа», «пллються сльози безупину», «у відповідь прилетить ще більше», «ще малий чоловік, а вже чмошний», «стерво, як і всі жінки», «я його вб'ю, відірвусь, відімщу ще більше» [3, с. 164]. Отже, таке навішування ярликів у формі булінгу провокувало конфлікти.

Загалом, вербальний булінг, який заснований на гендерних стереотипах, породжує міжстатеву конфронтацію, сегрегацію, гальмує розвиток тих якостей особистості, які висміюються і негативним чином впливає на становлення гендерної ідентичності. Як зазначає О. Кікінежді, гендерна ідентичність визначається усвідомленням статеворольових культурних еталонів і настановлень, прийняттям традиційних чи егалітарних моделей поведінки, формуванням его-структур у континуумі маскуліності-фемінності, репрезентацією індивідуального досвіду самовизначення у системі само- та взаємооцінних ставлень, ступенем збалансованості реального та ідеального гендерного Я. Гендерна ідентичність

виступає в ракурсі мотиваційно-ціннісних диспозицій особистості як відповідний віку симптомокомплекс маскулінно-фемінних властивостей у просторово-часовому вимірі [1, с. 53]. Шкільний вербальний булінг провокує формування проблемної гендерної ідентичності, в результаті якої підростаюча особистість як знецінює себе, так і формує споживацьке ставлення до іншої статі, об'єктивуючи її. Об'єктивація інших людей, і врешті-решт себе, пригнічує і спотворює дійсність, провокує формування нездорових особистісних характеристик. Як зазначає В. Татенко, «об'єктна позиція ... утворює тип спільного життя, основну соціально-психологічну характеристику якого становить філософія існування за рахунок інших...» [2, с. 100]. Уважаємо, що гармонійну особистість характеризує конструктивна гендерна ідентичність, в основі якої лежить здорова суб'єктність, яка «передбачає певну автономію, незалежність, самостійність, ініціативність, інтернальність, а також авторську позицію та прагнення до творчої самоактуалізації» [2, с. 103].

### Література

1. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність особистості: когнітивна парадигма. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Психологія і педагогіка*. 2013. Вип. 22. С. 51–56.
2. Татенко В. *Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір: монографія*. Київ: Міленіум, 2017. 184 с.
3. Широкоградюк Л. Емоції як спонукальний компонент лихослівного слововживання. *Humanitarium. Сер. Психологія*. Переяслав (Київ. обл.); Ніжин (Чернігів. обл.): Лисенко М. М., 2018. Т. 41, вип. 1. С. 164.
4. Як навчати школярів долати гендерні стереотипи: конспекти занять: навчально-методичний посібник / Говорун Т. В. та ін.; за заг. ред. Т. В. Говорун. Київ: ТОВ «Дорадо-Друк», 2011. 806 с.

## ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КРИЗИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВНИЧИХ ПРОФЕСІЙ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

**Тетяна ЯБЛОНСЬКА**

**Київський національний університет**

**імені Тараса Шевченка,**

**t\_yablonska@ukr.net**

**Лілія СІРОХА**

**Київський національний університет**

**імені Тараса Шевченка,**

**lilia-d@ukr.net**

У сучасних умовах актуальним є дослідження професійних криз у правничій професії, яка характеризується високою стресогенністю. Вагомим фактором цих криз є гендерні стереотипи, адже історично професійна діяльність у сфері права вважалася сферою реалізації чоловіків.

*Метою статті* є дослідження гендерних особливостей проявів професійної кризи працівників правничих професій.